

1.

Lietuvių Liaudies Tautosaka

Tautosaka – tai vienas reikšmingiausių tautos kultūros reiškinių, jos sielos veidrodis. Perteikiama iš kartos į kartą ji ištikus šimtmečius išlieka gyva.

Tautosaka yra visų pirma žodžio menas, bet joje susipina muzika, poezija, judesių menas, vaidyba ir kiti menai. Ji nuo amžių kuriama ne raštu, o žodžiu. Pasakotojas savaip atkuria tekstą, nuolat sušildydamas savomis emocijomis. O kaip tautosakinį tekstą papildo judesiai, mimika, balso tembras! Taigi tautosaka yra profesionalaus meno lopšys, neišsenkamas individualios kūrybos šaltinis.

Norint suprasti lietuvių tautosaką, prieš akis reikia turėti senojo kaimo žmogaus gyvenimą: jo darbus, papročius, mąstyseną, nes kaip tik valstietis buvo pagrindinis mūsų tautosakos kūrėjas. Mūsų dainos ir pasakos ataidi iš tų laikų, kai kaimo keliuose buvo sveikinamas kiekvienas sutiktasis, kai namų ramybė ir šiluma buvo laikoma didžiausia vertybe. Tautosakoje pirmą kartą atsivėrė lietuvių kalbos grožis, jos poetinės galios.

Ji perimama ir naujai perprasminama, kad būtų suprantama, kad jaudintų ir domintų kiekvienos epochos žmones.

Liaudies dainos

Lietuva nuo seno garsėja kaip dainų ir dainininkų kraštas. Šios dainos, paliktos protėvių, yra didelis turtas, kuris atskleidžia poetišką ir gražų jų kūrėjų jausmų pasaulį, pasakoja, kaip senais laikais žmogus gyveno, dėl ko džiaugėsi ar liūdėjo, kur ieškojo tvirtybės ir jėgų.

Lietuvių liaudies dainos yra lyrinės, nes jose vaizduojami ne patys

2.

gyvenimo įvykiai, bet jų sukelti jausmai ir išgyvenimai. Lietuvių dainos pasižymi nuotaikos intymumu. Daug švelnumo, nuoširdumo suteikia joms dažni deminutyvai, t.y. mažybiniai maloniniai žodžiai: bernelis, bernužėlis, mergelė, motušėlė ir kt. Poetiškus nekasdieniškus vaizdus sustiprina nuolatiniai epitetai, simboliniai gamtos įvaizdžiai: jaunoji mergelė, baltoji gulbelė, beržėlis svyruonėlis ir kt.

Vienos dainos dainuojamos tik tam tikra proga. Pvz., supant, liūliuojant vaiką, dainuojamos lopšinės, lydint brolių ar mylimąjį į karą – karo dainos, per vestuves – vestuvių, dirbant – darbo ir t.t. Pasaulinę šlovę Lietuvai pelnė labai savitos sutartinės. Tai daugiabalsės dainos, stebinančios originalia senų priedainių poezija, įdomiu didelio darnumo reikalaujančiu dainavimo būdu.

Lietuvių dainuojamai tautosakai dar priklauso ir raudos. Raudama buvo per vestuves, laidotuves, išleidžiant sūnus ar brolius į karą, minint mirusiuosius ar ištikus kokiai nelaimei. Jos paremtos tradicija ir improvizacija.

Dainų vaizdai daug tikroviškesni negu pasakų. Pasak vienos lietuviškų dainų karalienės, dainose – gyvenimas, o pasakose – neteisybė, prasimanymas. Dainos padėjo lietuviams gintis nuo nutautėjimo, suburdavo, nuramindavo žmones tremtyje, emigracijoje, kėlė žmonių dvasią prasidėjus tautiniam atgimimui.

Pasaulio visuomenės dėmesį į lietuvių dainas pirmasis atkreipė Pilypas Ruigys. Leisdamas vokiškąjį savo knygos "Lietuvių kalbos tyrinėjimas" variantą 1745 m., jis paskelbė trijų lietuviškų dainų tekstus. Po keliolikos metų į jas atkreipė dėmesį ir jų grožį išgarsino vokiečių mokslininkai Gotholdas Lesingas ir Johanas Robertas Herderis. Viena iš dainų labai patiko net didžiajam Gėtei. Jis ją panaudojo savo dramoje "Žvejė" (1782). Vėliau lietuviškas dainas rinko ir skelbė daugelis žymių žmonių Lietuvoje ir užsienyje: 19 amžiuje – Liudvikas Rėza, Simonas Stanevičius, Fridrichas Kuršaitis, vokietis Ferdinandas Neselmanas, broliai Antanas ir Jonas

3.

Juškos, 20 amžiuje – suomis Augustas Niemis, Jonas Basanavičius, Balys Sruoga, Jadvyga Čiurlionytė ir kiti.

Pasakos

Pasakos sekamos kaip įdomus ir intriguojantis prasimanymas. Jose gvildenamos amžinos žmonijos problemos: teisingumas ir bausmė, darbas ir prievarta, mirtis ir gyvybė, klasta ir meilė.

Vienas seniausių tautosakos žanrų yra pasakos apie gyvulius. Jos daugiausia sekamos vaikams, tačiau pačiais seniausiais laikais žvėrių istorijos priklausė mitams ir buvo laikomos šventomis. Tų pasakų galingieji, "blogieji" (lapė, vilkas, liūtas, meška) smerkiami ir paprastai nubaudžiami. Silpnieji, skriaudžiamieji maži žvėreliai ir paukšteliai yra geri, draugiški ir tik gudrumu ar vienas kitam padedami įveikia skriaudikus.

Stebuklų pasakos – tai neįtikinamiausios istorijos, teigiančios gėrio pergalę prieš blogį, skiepijančios taurius idealus. Paprastai jose pasakojamas atskiro asmens likimas, jo fantastiška laimės istorija. Be to, šiose pasakose veikia ir antgamtinės, mitinės būtybės: laumė, aitvaras, perkūnas, velnias, slibinas, ragana.

Lietuvių pasakos buvo pradėtos rinkti 19 amžiuje. Pirmą pasakų rinkinį sudarė Simonas Daukantas 1835 m., bet išspausdintas jis buvo tik 1932 m. Daug pasakų užrašė ir paskelbė vokiečių mokslininkai Augustas Šleicheris,

4.

Augustas Leskynas, Karlas Brugmanas. Žymiausias lietuvių pasakų skelbėjas yra buvęs Jonas Basanavičius.

Smulkioji tautosaka

Iš pradžių žodinio meno kūriniai buvo glausti, mažos formos: užteko vieno ar kelių žodžių, trumpučio posakio ir minčiai perteikti, ir jausmams išreikšti, ir klausytojui paveikti. Tik pamažu plėtėsi kūrinių apimtis.

Smulkioji tautosaka – tai patarlės ir priežodžiai, mįslės, greitakalbės, skaičiuotės, užkalbėjimai, gamtos garsų pamėgdžiojimai ir t.t. Labai savitas smulkiosios tautosakos žanras yra gamtos garsų pamėgdžiojimai. Tai labai senas ištakas turinti kūryba, senovėje susijusi su medžioklės ir žemdirbystės apeigomis.

Savotiška proto gimnastika, patrauklus žaidimas yra mįslės. Mažyčiai poetiniai kūriniai yra patarlės ir priežodžiai. Patarlės dažnai pamoko, pataria, kaip elgtis. Priežodžiai nei pataria, nei pamoko, jie tik vaizdingai ką nors apibūdina (pvz., nors prie žaizdos dėk; dingo kaip pernykčtis sniegas; atitiko kirvis kotą). Patarlėse ir priežodžiuose sudėta tautos išmintis, doros maitai, praktinis gyvenimo patyrimas.

Pirmieji smulkiosios lietuvių tautosakos tekstai užrašyti 16 amžiuje. Vėliau žymiausi jos rinkėjai ir skelbėjai buvo Simonas Daukantas, Motiejus Valančius, Vincas Krėvė-Mickevičius.

KAIP RENKAMA TAUTOSAKA

Sakoma, kad lietuvių liaudies tautosaka yra labai turtinga: daug dainų, pasakų, patarlių, priežodžių, mįslių, skaičiuočių ir t.t. Kada pradėta rinkti lietuvių liaudies tautosaka? Kas pirmieji ja susidomėjo?

Pirmieji lietuvių liaudies tautosaka susidomėjo svetimtaučiai - Lietuvos kaimynai. Įdomiausia tai, kad pirmasis užrašęs lietuvių tautosakos pavyzdžius, tai yra prūsų laidotuvių apeigas, buvo anglosaksų keliautojas Wulfstan. Jis keliavo Pabaltijyje ir aprašė prūsų laidotuves. Vėliau lietuvių liaudies tautosaka domėjosi olandų, vokiečių, lenkų, rusų kalbininkai, rašytojai, muzikai.

Pirmasis lietuvis liaudies dainų rinkėjas buvo Liudvikas Rėza (1776-1840). Pirmasis lietuvių liaudies dainų rinkinys buvo išleistas 1825 m. Karaliaučiuje (*Königsberg*) (Prūsijoje) - „Dainos Oder Littauische Volkslieder“. Įdomu yra tai, kad tos dainos buvo išverstos į prancūzų, rusų, lenkų, čekų kalbas. Svetimtaučiai apie lietuvių liaudies dainas labai gražiai atsiliepė.

Svetimtaučių gražūs įvertinimai ir susidomėjimas lietuvių liaudies dainomis paskatino pačius lietuvius susidomėti savo tautosaka. Atsirado žmonių, kurie labai kruopščiai pradėjo rinkti ir užrašinėti lietuvių liaudies dainas.

Žymiausias lietuvių liaudies dainų rinkėjas buvo kunigas Antanas Juška (1819-1880). Jis yra surinkęs ir užrašęs 7000 dainų tekstų ir 1852 melodijas. Iš tų dainų susidarė net penkios didžiulės knygos. Lietuvių tautosakos tyrinėjimo pradininkai aiškino lietuvių liaudies dainų savitumą, patarlių reikšmes.

Tautosakos rinkimu pasižymėjo Jonas Basanavičius (1851-1927). Jis rinko ir užrašinėjo ne tik lietuvių liaudies dainas, bet ir pasakas.

Kiekvienas, kas domisi liaudies kūryba ir ją renka, kad išsaugotų tautos dvasinį turtą, yra svarbus žmogus. Besimokant tautosakos mes daugiau sužinome apie tautos praeitį.